

הלכות ברבית המזון סימן קצט

(ט) אין מזמנין (י) עליו: ו' נשים ועבדים (יא) וקטנים (יב) אין מזמנין עליהם, (יג) אבל מזמנין (א) [א] לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מזמנין יחד, משום (יד) פריצותא ועבדים, אלא נשים לעצמם ועבדים לעצמם, ו'ובלבד שלא יזמנו (טו) בשם: ז' *נשים מזמנות לעצמן (טז) רשות, *אבל כשאוללות עם האנשים (יז) תיבות, (יח) *ויוצאות בזמן שלנו: הגה [י*] (יט) אף על פי שאינן מבינות (הרא"ש ומרדכי רש"פ שלשה שאכלו בשם רש"פ): ח' אנדרוגינוס (כ) *מזמן למינו, ואינו מזמן (כא) לא לאנשים ולא לנשים: ט' כטמטום (כב) אינו מזמן כלל: י' לקטן (כג) שהגיע לעונת (ד) [ד] (כד) הפעוטות

ז ברכות מה
ח רמב"ם פ"ק ה
מהלכות ברכות
ט סמי' בשם ר"י
סמ"א דמ"ג
י סמ"א דא"ש
השנה ט לענין שור
כ טעם ל ברכות מה

שערי תשובה

[ג] לעצמן. עין בה"ט. ועין בלבוש דאפלו עם בעלה אין נאה לזמן. ועין בא"ר שם בשם מלבושי"ר. ועין בגד המלך סי' עה שגדול א' היה מזמן הוא וחסנו ובהו. ודמה דרבי, ע"ש. וע"ש דאף לצרף אשה או עבד להזנות השם בעצמה לא ראה ונהגין

פן, וכ"כ באגרו, ע"ש: [*] אע"פ שאין מבינות. עין בגמ"א הביא דברי הלבוש דאף שבהמ"ז צריכין להקנין מ"מ ברכת הזמן א"צ להקנין, ועין בא"ר שכתב שהלבוש בא לישב קשיה הל"ח שהקשה מסימן קצג דיתא דצריך שבינו, ולכן מחלק בין בהמ"ז לברכת הזמן, וטעם החלוק בזה ע"ש; וגם י"ל דמ"ר שהם מברכות בעצמם בלחש, וכ ברכת הזמן צריך שבינו. ועין בלבוש שם ה"ו שקמה: צריכות שבינו לעצמם בלחש, עכ"ל. ויש כאן חסרון תבוא וצ"ל צריכות שבינו או שיקריבו בעצמם בלחש והינו קמ"ש: [ד] הפעוטות. עין בה"ט. ועין ב"ר שהוא קשיה ה"ר אהרן, וטמ"א עצמו סימן תרנח כתב בן שש כמ"ש בה"מ סי' ר"ח, ע"ש, וכתב"י כתב לישב קצת דברי ה"מ א' בזה:

נודף וכו', וכמו שכתב הרמב"ם בתשובה⁽⁸⁾ דאפלו ירבעם בן נבט שבלאו הכי עבד עבודה זרה, אף על פי כן נעשו גם על קלות כגון ערובי תבשילין וכדומה, וכן מוכח בתוספות חגיגה כ"ב, דבור המתחיל קמאן, בסוף הדבור, עין שם, אחר כך מצאית שפן כתב בשיטה מקובצת ברכות, עין שם: * נשים מזמנות לעצמן רשות. ודעת הגר"א בבאורו, שישענה קרא"ש ותלמידיו רבנו יונה נשים מזמנות לעצמן חוב, אף העולם לא נהגו כן⁽⁹⁾. * אבל כשאוללות עם האנשים. פשוט דהינו אפלו אשה אחת: * ויוצאות בזמן שלנו. ומשמע מדברי ה"ר הקטנה דהיא אסורה לכתוב ברכת הזמן ולהוציא את האנשים, אלא שצריכה לשמע ולצאת מהזמן ששקריכו האנשים⁽¹⁰⁾. * מזמן למינו. ואם הוא רשות או חוב,

באור הלכה

עא: (ט) אין מזמנין. ואפלו (ז) להאומרים שאם רצה להחמיר ולענות ולכתוב הרשות בידו, מכל מקום יקנין שהוא פטור אינו מצטרף. ועין מה שכתבנו לעיל בסימן עא סעיף קטן ד במשנה ברורה לענין אם יש חבורה בעיר המיוחדים להוצאת המת ומספרה להם: (י) עליו. ואפלו בדריבד אם ברף להוציא לאחזרים לא מהני, דכל שהוא בעצמו פטור מן הדבר אין יכול להוציא לאחזרים [פמ"ז]: ו' (יא) וקטנים. עין לקמה בסעיף י: (יב) אין מזמנין עליהן. רוצה לומר: אם לא היו רק שני אנשים, אין אלו מצטרפין לשלשה שיתחייבו עליהם בזמן, משום דאלו אינן בני חיובא

בזמן, וכדלקמה בסעיף ז, (ג) ואפלו אם רצו לזמן עמהם גם כן אין רשאי, ונרע מנשים בעצמן או עבדים, שיש להם על-כל-פנים רשות לזמן, וכדלקמה, משום שאין חכמתן נאה שיהיה הצורך של שלשה עלידי הנשים, וכן על-ידי העבדים שהם פרוצים בזמה; ואפלו אשה עם בעלה ובניה גם כן אין נכון להצטרף מטעם זה: (יג) אבל מזמנין לעצמן. רשות, (ד) וקאי אנשים ועבדים ולא אקטנים, דקטנים לאו בני מצוה ניהו לומר שזמנו לעצמן⁽⁹⁾: (יד) פריצותא ועבדים. שחשודים על הזנות ועל משכב זכור, (ט) ולכן אפלו יש שלשה עבדים אין מזמנין עם הנשים בחבורה אחת, דאפמי איכא פריצותא: (טו) בשם. שהזכרת השם הוא דבר שבקדושה, וכל דבר שבקדושה אינו פסחית מצד זכרים ובגדי חורין⁽¹⁰⁾, וכדלעיל בסימן נה: ז' (טז) רשות. יש לומר הטעם, (ו) דלא רצו חכמים להטיל עליהם חיוב ברכת הזמן כשהם בפני עצמן, משום שאינו מצוי כל-כף שיהיה בקאות בברכת הזמן⁽¹¹⁾: (יז) תיבות וכו'. ואף על-גב דנתבאר בסעיף קטן יב דאין מזמנין אנשים ונשים ביחד ואפלו רצו, משום שאין חכמתן נאה, (י) הינו דוקא ה"מ שהאנשים הם רק שנים וחיוב זמון בא על-ידי צורך נשים, להכי מנכר צורפן והתחברותן יחד וגנאי הדברים⁽¹²⁾, מה שאין כן הכא מ"ר בשלש שלשה אנשים וזולתן ואין צריך כלל לצורפן לענין חיוב זמון, ולכן אף שהנשים (ח) ועבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה מהמקור ולענות אחרי ברכת הזמן, אין בזה משום גנאי⁽¹³⁾: (יח) ויוצאות וכו'. שכתבו שהאנשים מוציאים לאנשים כן הם מוציאים לנשים. (ט) ועין בשלחן ערוך הגר"ו שדעתו, שאם רצו הנשים להתחלק מחבורת האנשים ולזמן בפני עצמן, הרשות בידן: (יט) אף על-פי שאינן מבינות. ועין בסימן קצג במשנה ברורה סעיף קטן ה מה שכתבנו שם בשם האחרונים, דיוצאות גם יד ברכת-המזון בשמיעה מפי המכרף אף על-פי שאינן מבינות עם האנשים⁽¹⁶⁾, וכדלעיל בסעיף ו: (כא) לא לאנשים וכו'. דשמה (י) נקבה היא, (יא) ונתבאר בסעיף ו שאין מזמנין עליהן, וכן עם הנשים, דשמה זכר הוא ואין חכמתן נאה, וכפ"ל: ט' (כב) אינו מזמן כלל. הינו אפלו עם שני טמטומים אחרים, וכל-שכן דאינו מצטרף עם אנשים ונשים; ומכל מקום פשוט דעם שלשה אנשים יכול להצטרף, דלא גריעא מאשה, וכפ"ל בסעיף ז: י' (כג) שהגיע וכו'. ופחות מזה (יב) אין דעתו חשיב לכלום אפלו יודע למי מקריכו: (כד) הפעוטות.

שער הציצין
(3) הגר"ו, ומ"ר בשלש לו מי ששפתל עבדו בצרכי הקבורה ומכל מקום לא מסור צדיון לפתמים, עין לעיל בסימן עא במשנה ברורה: (ג) רבנו יונה הלוש. ודע דלענין עבדים לא נמצא בשאר ראשונים שלא יהיה רשות לזמן עם האנשים, רק ברבנו יונה הגי' (7) מאמר מרדכי: (5) מגן אברהם: (1) ואפשר עוד משום דלכתחלה מצוה מן המבחר בשלשה לכתוב על הכוס, וכדלעיל בסימן קכב סעיף א בהג"ה, ובאשה גנאי הדבר, וז"ל דברנו נחא מה שתיכנס בזמן כשהם עם האנשים. ובלבוש כתב הטעם דלקיה תיבות עם האנשים, משום מגו דתל החיוב על האנשים תל גם-כן עליהו: (1) ר"ן: (2) ערכין ג': (ט) וביד הקטנה לא כתב פן, עין שם. ונראה שטעם הגר"ו, דכיון דאחיבו להו בזמן מחמת שאכלו בחבורה של ג' אנשים וכל ממילא עליהו גם כן חיובא, כמו שכתב הלבוש, אפלו לאחר שנפרדו מהם לא פקע חיוביהו ועדין הן מחייבות בזמן ולא רשות, ולא שיהי בזה סברת הש"ס גבי ד' שאכלו אין רשאים לחלק לשתי חבורות ואף לזמן דשנים מזמנין רשות משום דאקבעו להו בחובה מעקרא, והתם החיוב היה מעקרא משום שהיו ארבעה לפרוש התוספות שם, ואם יתחלקו לשמים על-כרחו פקע חיוביהו, מה שאין כן הכא דנמשך עליהם חיוב משום מגו וכפ"ל, ולכן אף לאחר שצטרפו גם כן לא פקע מהם. ואף דאין מקום מסתברא פניהו, דאין לנו לכפן שישכור דוקא בחבורה אחת עם גברים, ובקרט להגר"א אפסק לעקר דנשים מזמנות לעצמן חוב, בנדאי לא יפסידו כלום על-ידי פרידתן: (י) לבוש. ועוד טעם בבית יוסף, דבריה בפני עצמו הוא ואינו מצטרף עמהם: (יא) ואם היה שם חבורה של שלשה, לפי זה יכול להתחבר עמהם דלא גרע מאשה; ומכל מקום אם הם אכלו כדי שביעה בנדאי אין נדאי שיוציאים בברכת-המזון, ומכל מקום בדריבד אפשר דיצאו, עין בפר"מ גמ"ד ויבשלחן ערוך הגר"ו: (יב) בית יוסף והגר"א:

נודף וכו', וכמו שכתב הרמב"ם בתשובה⁽⁸⁾ דאפלו ירבעם בן נבט שבלאו הכי עבד עבודה זרה, אף על פי כן נעשו גם על קלות כגון ערובי תבשילין וכדומה, וכן מוכח בתוספות חגיגה כ"ב, דבור המתחיל קמאן, בסוף הדבור, עין שם, אחר כך מצאית שפן כתב בשיטה מקובצת ברכות, עין שם: * נשים מזמנות לעצמן רשות. ודעת הגר"א בבאורו, שישענה קרא"ש ותלמידיו רבנו יונה נשים מזמנות לעצמן חוב, אף העולם לא נהגו כן⁽⁹⁾. * אבל כשאוללות עם האנשים. פשוט דהינו אפלו אשה אחת: * ויוצאות בזמן שלנו. ומשמע מדברי ה"ר הקטנה דהיא אסורה לכתוב ברכת הזמן ולהוציא את האנשים, אלא שצריכה לשמע ולצאת מהזמן ששקריכו האנשים⁽¹⁰⁾. * מזמן למינו. ואם הוא רשות או חוב,

בזמן, וכדלקמה בסעיף ז, (ג) ואפלו אם רצו לזמן עמהם גם כן אין רשאי, ונרע מנשים בעצמן או עבדים, שיש להם על-כל-פנים רשות לזמן, וכדלקמה, משום שאין חכמתן נאה שיהיה הצורך של שלשה עלידי הנשים, וכן על-ידי העבדים שהם פרוצים בזמה; ואפלו אשה עם בעלה ובניה גם כן אין נכון להצטרף מטעם זה: (יג) אבל מזמנין לעצמן. רשות, (ד) וקאי אנשים ועבדים ולא אקטנים, דקטנים לאו בני מצוה ניהו לומר שזמנו לעצמן⁽⁹⁾: (יד) פריצותא ועבדים. שחשודים על הזנות ועל משכב זכור, (ט) ולכן אפלו יש שלשה עבדים אין מזמנין עם הנשים בחבורה אחת, דאפמי איכא פריצותא: (טו) בשם. שהזכרת השם הוא דבר שבקדושה, וכל דבר שבקדושה אינו פסחית מצד זכרים ובגדי חורין⁽¹⁰⁾, וכדלעיל בסימן נה: ז' (טז) רשות. יש לומר הטעם, (ו) דלא רצו חכמים להטיל עליהם חיוב ברכת הזמן כשהם בפני עצמן, משום שאינו מצוי כל-כף שיהיה בקאות בברכת הזמן⁽¹¹⁾: (יז) תיבות וכו'. ואף על-גב דנתבאר בסעיף קטן יב דאין מזמנין אנשים ונשים ביחד ואפלו רצו, משום שאין חכמתן נאה, (י) הינו דוקא ה"מ שהאנשים הם רק שנים וחיוב זמון בא על-ידי צורך נשים, להכי מנכר צורפן והתחברותן יחד וגנאי הדברים⁽¹²⁾, מה שאין כן הכא מ"ר בשלש שלשה אנשים וזולתן ואין צריך כלל לצורפן לענין חיוב זמון, ולכן אף שהנשים (ח) ועבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה מהמקור ולענות אחרי ברכת הזמן, אין בזה משום גנאי⁽¹³⁾: (יח) ויוצאות וכו'. שכתבו שהאנשים מוציאים לאנשים כן הם מוציאים לנשים. (ט) ועין בשלחן ערוך הגר"ו שדעתו, שאם רצו הנשים להתחלק מחבורת האנשים ולזמן בפני עצמן, הרשות בידן: (יט) אף על-פי שאינן מבינות. ועין בסימן קצג במשנה ברורה סעיף קטן ה מה שכתבנו שם בשם האחרונים, דיוצאות גם יד ברכת-המזון בשמיעה מפי המכרף אף על-פי שאינן מבינות עם האנשים⁽¹⁶⁾, וכדלעיל בסעיף ו: (כא) לא לאנשים וכו'. דשמה (י) נקבה היא, (יא) ונתבאר בסעיף ו שאין מזמנין עליהן, וכן עם הנשים, דשמה זכר הוא ואין חכמתן נאה, וכפ"ל: ט' (כב) אינו מזמן כלל. הינו אפלו עם שני טמטומים אחרים, וכל-שכן דאינו מצטרף עם אנשים ונשים; ומכל מקום פשוט דעם שלשה אנשים יכול להצטרף, דלא גריעא מאשה, וכפ"ל בסעיף ז: י' (כג) שהגיע וכו'. ופחות מזה (יב) אין דעתו חשיב לכלום אפלו יודע למי מקריכו: (כד) הפעוטות.

שער הציצין
(3) הגר"ו, ומ"ר בשלש לו מי ששפתל עבדו בצרכי הקבורה ומכל מקום לא מסור צדיון לפתמים, עין לעיל בסימן עא במשנה ברורה: (ג) רבנו יונה הלוש. ודע דלענין עבדים לא נמצא בשאר ראשונים שלא יהיה רשות לזמן עם האנשים, רק ברבנו יונה הגי' (7) מאמר מרדכי: (5) מגן אברהם: (1) ואפשר עוד משום דלכתחלה מצוה מן המבחר בשלשה לכתוב על הכוס, וכדלעיל בסימן קכב סעיף א בהג"ה, ובאשה גנאי הדבר, וז"ל דברנו נחא מה שתיכנס בזמן כשהם עם האנשים. ובלבוש כתב הטעם דלקיה תיבות עם האנשים, משום מגו דתל החיוב על האנשים תל גם-כן עליהו: (1) ר"ן: (2) ערכין ג': (ט) וביד הקטנה לא כתב פן, עין שם. ונראה שטעם הגר"ו, דכיון דאחיבו להו בזמן מחמת שאכלו בחבורה של ג' אנשים וכל ממילא עליהו גם כן חיובא, כמו שכתב הלבוש, אפלו לאחר שנפרדו מהם לא פקע חיוביהו ועדין הן מחייבות בזמן ולא רשות, ולא שיהי בזה סברת הש"ס גבי ד' שאכלו אין רשאים לחלק לשתי חבורות ואף לזמן דשנים מזמנין רשות משום דאקבעו להו בחובה מעקרא, והתם החיוב היה מעקרא משום שהיו ארבעה לפרוש התוספות שם, ואם יתחלקו לשמים על-כרחו פקע חיוביהו, מה שאין כן הכא דנמשך עליהם חיוב משום מגו וכפ"ל, ולכן אף לאחר שצטרפו גם כן לא פקע מהם. ואף דאין מקום מסתברא פניהו, דאין לנו לכפן שישכור דוקא בחבורה אחת עם גברים, ובקרט להגר"א אפסק לעקר דנשים מזמנות לעצמן חוב, בנדאי לא יפסידו כלום על-ידי פרידתן: (י) לבוש. ועוד טעם בבית יוסף, דבריה בפני עצמו הוא ואינו מצטרף עמהם: (יא) ואם היה שם חבורה של שלשה, לפי זה יכול להתחבר עמהם דלא גרע מאשה; ומכל מקום אם הם אכלו כדי שביעה בנדאי אין נדאי שיוציאים בברכת-המזון, ומכל מקום בדריבד אפשר דיצאו, עין בפר"מ גמ"ד ויבשלחן ערוך הגר"ו: (יב) בית יוסף והגר"א:

הלכות ברכת המזון סימן קצט ר

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק כז]

אם הוא רק מן שש ומעלה⁽¹⁷⁾.

17) ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ג תשובה יא) כתב שלדעת המחבר שקטן שהגיע לעונת הפעוטות מצטרף לזימון, לזימון בשלושה אפשר לצרף כבר מן שש, אך לזימון בעשרה יצרף רק מן תשע.

עוד כתב בשו"ת אור לציון (שם פמ"ז תשובה כ) שאם הזימון הוא על ידי שנים גדולים ואחד קטן, לא יברכו על כוס, כיון שעל פי הקבלה אין לברך על הכוס בפחות משלושה, ובקטן יש לחוש לדברי האומרים שאינו מצטרף.

[משנב ס"ק כה]

היגיו אָתָד וְלֹא שְׁנַיִם, בִּין לְשִׁלְשָׁה בִּין לְעֶשְׂרֵה⁽¹⁸⁾.

18) אמנם לגבי קדיש ברכו וקדושה, הכריע השו"ע לעיל (סי' נה ס"ד) שאין קטן מצטרף למנין עשרה. וכתב הביה"ל שם (ד"ה ולא) שהוא משום שדבר שבקדושה חמור יותר ויש להעיר שבמשנב"ב כאן (ס"ק טו) כתב שאף זימון בעשרה נחשב דבר שבקדושה, מחמת הזכרת השם. והמג"א (ס"ק ו) ביאר שבברכת המזון אפשר לצרף קטן כיון שאינו מוכרח לאכול. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה, על סי' זה) ביאר בדרך נוספת, שתפילה שצריכה עשרה מטעם דבר שבקדושה, צריכים דוקא עשרה גדולים, מה שאין כן ברכת המזון שיש כבר דין זימון בשלושה, ממילא אפילו כדי לומר 'אלוקינו' בעשרה אפשר לצרף קטן.

[משנב ס"ק כז]

דְּאִמְרִינָן בִּין שְׁהִיָּע לְכָל שְׁנַיִם, מִסְתַּמָּא כְּכֹר הֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת וְאִין צְרִיךְ בְּדִיקָה אַחַר זֵה⁽¹⁹⁾.

19) וכשאכל הקטן מבעוד יום, ובא לברך ברכת המזון בלילה משנעשה בר מצוה, כתב הכף החיים (ס"ק לב) שנראה שאינו מצטרף, שהולכים אחרי תחילת הסעודה.

ולענין האם יכול להיות המזמן על הכוס, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' נו) שבזמננו שאינו מוציא אחרים בברכת המזון מאחר וכל אחד מברך לעצמו, יכול לזמן בלילה על הכוס. והוסיף, שבאופן שהאחרים לא אכלו כדי שביעה וחיובם רק מדרבנן, יכול להוציאם גם בברכת המזון, שאף הוא חייב בברכת המזון מדרבנן. וראה עוד בדברינו לעיל ס"ק ח. וכן לעיל סי' קפו ס"ק ד לענין מי שאכל בעודו קטן ואחר כך הגדיל ועדיין לא נתעכל המזון שבמעיו. ונראה מה שכתבנו בשעה"צ להלן ס"ק יט לענין זימון בבן י"ג שספק אם הביא שתי שערות].

[משנב שם]

אָכַל אִם בְּדִקְוֵהוּ וְנִמְצָא שְׁאִין בּוֹ שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת לֹא מְצַרְפִּינָן לֵה לְזִמּוֹן⁽²⁰⁾.

20) אמנם לעיל (סי' נה ס"ק מ) כתב, שבדרבנן מקילים אף אם לא נמצאו שתי שערות, משום שתולים שהיו שערות ונפלו, וצ"ע שם לדברי המג"א כאן, ונשאר בצריך עיון קטן.

[משנב שם]

וְכָל אֵלוֹ הַדְּעוֹת הוּא רַק לְעַנְנֵן צְרוּף שְׁהִיָּה מְצַרְפָּן לְשִׁלְשָׁה לְעֶשְׂרֵה⁽²¹⁾.

21) ובאופן שאכל בן אשכנז עם בני ספרד, ויש שם תשעה אנשים וקטן, דעת הגר"ש אויערבך (וואת הברכה עמ' 132) שזימון אחד מבני ספרד בשם, והבן אשכנז יענה בלחש בלא הזכרת השם. וכן דעת הגר"ח"פ שיינברג (שם) והגר"ש וואנר (ברכת שם פ"ח הע' 4376 א) לגבי זימון בשלושה.

[שעה"צ ס"ק יט]

דְּזִמּוֹן לְבֵן הַפּוֹקִים הוּא מְדַבְּרָן⁽²²⁾.

22) והחזו"א (א"ח סי' לא ס"ק א) נחלק על זה, וסבר שזימון הוא מדאורייתא (ראה מה שכתבנו לעיל סי' קצב ס"ק א), ועל כן כתב בשו"ת הלכות (ס"ו) שאין ליתן לבן י"ג לזמן על סמך החזקה, והוסיף שהיינו כשבלעדיו יש שלשה גדולים.

ומחמת דעת החזו"א, הורה הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"א עמ' פו) לנכדו שלא לזמן בסעודת הבר מצוה שלו. אכן בערוך השלחן (ס"ד) פסק כדעת המשנ"ב, והוסיף שכן המנהג פשוט שחתן הבר מצוה מוזמן בסעודת הבר מצוה [בלא בדיקה אם הביא שתי שערות]. ואף הקצות השלחן (סי' מה בדה"ש סוף ס"ק ט) כתב שהמנהג שכן י"ג מזמן, והכף החיים (סי' קפו ס"ק יב) אף ביאר כן בדברי הוזהר, שמצוה ליתן כוס של ברכה לבנו כדי לחנוכו במצוות.

[משנב ס"ק כח]

מִיָּדִי בְּתַרְשׁ הַמְּדַבֵּר וְאִינוֹ שׁוֹמֵעֵם⁽²³⁾.

23) וכן לגבי ישר, כתב לעיל (סי' נה ס"ק לג) שלדעת השו"ע שם מצטרף לזימון עשרה למרות שאינו שומע, וראה שם (ס"ק לד) שהט"ז חולק על זה [לגבי תפילה].

וכל זה לענין צירופו אליהם, אבל הוא עצמו בוודאי אינו יוצא ידי זימון כשישן, שהרי אינו עונה לזימון, וכמו שמבואר לקמן (סי' ר ס"ק א), וכמו כן אינו יוצא ידי ברכת המזון, שהרי אינו שומע את הברכה, שאפילו במתנמנם כתב בביה"ל לעיל (סי' קצג ס"א ד"ה וצריך) שלא יצא ידי חובת ברכת המזון.

[משנב שם]

וְתַרְשׁ הַשׁוֹמֵעַ וְאִינוֹ מְדַבֵּר, עֵינֵן בְּפִרְיֵי מְגָדִים⁽²⁴⁾.

24) שהפמ"ג (א"א ס"ק ח) דן לחלק בין זימון בעשרה, שמצרפים אותו משום שהשינה שורה על כל עשרה מירשאל, לבין זימון בשלושה, שיתכן שאינו מצטרף. וכן פסק בשו"ע הרב (סי' י"י) שבשלושה עניית המיעוט מעכבת [ועל כל פנים צריך שידיה ראו לענות, כדכתב השו"ע הרב (סי' ר ס"א)], אך בעשרה, קיימא לן שבדבר שבקדושה אין עניית המיעוט מעכבת.

ואמנם, כשבלעדיו יש שלשה מזמנים, כתב הקצות השלחן (סי' מה בדה"ש ס"ק כג) שמחויב לענות עמהם.

אמנם לגבי צירוף שיכור לזימון, שהוא ענין של בזיון, מצוין לכאורה להיפך, שכתב המשנ"ב לעיל (סי' צט ס"ק י) שאינו מצטרף למנין עשרה, אך לזימון בשלושה יתכן שמותר לצרפו [ולכאורה כוונתו דוקא לזימון בשלושה ולא לזימון בעשרה, וראה בדברינו שם].

[משנב ס"ק כט]

אֵלֶּא שְׁאִינוֹ תָּחַם קַל-קַף כְּשֶׁאָר אֵינְשֵׁי וְהָעָם מְחַזְקִין אוֹתוֹ לְשׁוֹטָה⁽²⁵⁾.

25) וראה בביה"ל לעיל (סי' נה ס"ח ד"ה הוא כשוטה) שהאריך בזה, ומה שהקשה על דברי המג"א שביאר שמדובר רק במי שאינו חכם כל כך, אכן למעשה הסכים עם דבריו.

[ביה"ל ד"ה מצטרפין]

ואם-פן אף דְּשׁוֹמֵעַ עֲנוּהָ, מִקַּל מְקוּם הֵם לֹא עֲדִיפָא מִדִּידָה בְּעַצְמוֹ, וְנִשְׁאָר אֲצִלָּם הַבְּרָכוֹת בְּדַבְּרוֹ לְכַד בְּלֹא שְׁמִיעָה לְאֲזוּנֵיהֶם⁽²⁶⁾.

26) וכן הביא הגרי"י קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' יג אות ג) המשך במילואים עמוד 37

הַלְבוּת בְּרַבַּת הַמְּזוּזִין סִימָן קצט ר

קג באר הגולה

מ ומכ"ס שם
ג הריב"ש בתשקב
ו שאר פוסקים עין
דסיני נה

יודע למי מברכין, מְזַמְּנִין עָלָיו (כה) ומְצַטְרֵף (כו) בֵּין לְשֵׁלֶשָׁה בֵּינָן לְעֶשְׂרָה: הגה ג' וש' אומרים דאין מצטרפין אותו כלל *עד שיהא בן שלש עשרה שנה, (כז) דאז מחזקנין לה כגדול שהביא (ח) שתי עשרות (הרי"ש והמרדכי פ' ג' שאכלו וטור), וכן נוהגין ואין לשנות. (1) (כח) וחרש (כט) ושׁוטה, אם מכוננים ומבינים *מצטרפין לזמון, אף על פי שאין חרש שומע הבקרה (מהרי"ל): יא ימי שגדוהו על עברה (ל) אין מְזַמְּנִין עָלָיו:

ר דין המפסיק כדי לברך, וכו' ב' סעיפים:

א *שלשה (א) *שאכלו באחד, אחד (ב) מפסיק (ב) על-כרחו לשנים ועונה עמהם ברפת (ג) [נ] זמון, א נכוח מה פרוש תרש"א א

שערי תשובה

[3] זמון. ומ"ש בשם הטור, עין בט"ו ובאי"ו ובר"י וד'אפרים, וע"ש בא"ר דאנאכה מפסיקין לעשרה בין דששה ה"ר רבא, ע"ש. ומ"ש בה"ש בשם המג"א אם היה ה' בתקנה כו', עין באבן-העזר העזר שחולק בזה וט"ל דלא קריח זמון מניה מ"ן שזה שהפסיק היה בדעתו לאכל עוד, ע"ש שמהר"י חר"י משמע שאפלו אם הג' ברכו לגמרי והכלו להם וכו' נשארו ואכלו יחד וכו' שלישי ואכל בזה פת עמהם מצטרפין לזמון. וכתב בבר"י: היכא שאכלו עשרה וה' גמרו ועדי ברכי וה' לא גמרו ואחד מהם נתבצה

ב' על-כרחו. ואם לא הפסיק הוא אינו יוצא ידי זמון, מ"א: (3) זמון. כתב הטור: מי שהפסיק פעם אחת כולו להפסיק פעם שנית, וכתב המ"ח דמ"י לומר פרח זמון מזה, דכיון דנצטרפו עמו ב' אחרים שלא זמנו יכולים לזמן עליו, ול"ד פעם שנית, דה"ה פעם ג' או יותר יכול לזמן, עכ"ל. וכתב המ"א: אכל אם היה ה' בתקנה א' והפסיק א' לשנים, שוב לא יוכל לזמן עם הב' הנשארים, דפרח זמון מכלהו, אכל אם היה ד' או ח' והפסיק לב' יוכל להפסיק אחר-כך פעם ב'. כתב הטור: ואם הם י"ד, מפסיקין ג' לו, ואין צריך להפסיק אלא עד שאמרו ברוך אלהינו, ואם חזרו הג' ואכלו יכולים לזמן יחד. וכתב המ"א: וגי'ל

באר היטב

(ה) ב' עשרות. פי א"צ לבדק אחר ב' עשרות, אכל אי ידעין שלא הביא ב' עשרות אין מְזַמְּנִין עָלָיו. ולהוציא אחרים בעינין שידעין בודאי שהביא ב' עשרות, מיהו אם כל אחד מברך לעצמו בלחש לית לן בה, עין ס' קצו סי' ח, מ"א: (1) וחרש. ודקא חרש המדבר ואינו שומע ושׁוטה שאינו שׁוטה גמור, ל"ח מ"א:

(ב) על-כרחו. ואם לא הפסיק הוא אינו יוצא ידי זמון, מ"א: (3) זמון. כתב הטור: מי שהפסיק פעם אחת כולו להפסיק פעם שנית, וכתב המ"ח דמ"י לומר פרח זמון מזה, דכיון דנצטרפו עמו ב' אחרים שלא זמנו יכולים לזמן עליו, ול"ד פעם שנית, דה"ה פעם ג' או יותר יכול לזמן, עכ"ל. וכתב המ"א: אכל אם היה ה' בתקנה א' והפסיק א' לשנים, שוב לא יוכל לזמן עם הב' הנשארים, דפרח זמון מכלהו, אכל אם היה ד' או ח' והפסיק לב' יוכל להפסיק אחר-כך פעם ב'. כתב הטור: ואם הם י"ד, מפסיקין ג' לו, ואין צריך להפסיק אלא עד שאמרו ברוך אלהינו, ואם חזרו הג' ואכלו יכולים לזמן יחד. וכתב המ"א: וגי'ל

באור הלכה

עין בעלת-תמיד ולבוש ואלהי רבה: * עד שיהא בן שלש עשרה שנה. ורוצה לומר, אפלו אם הביא עשרות קודם שלש עשרה לא מהני [מ"א] וכ"כ הפרישה והב"ח: * מצטרפין לזמון. עין במשנה ברורה דמ"י ברפת המדבר ואינו שומע. לכאורה פשוט דדוקא לענין צרוף הוא, אכל הוא אין נכון לכתחלה שיהיה הוא המזמון להוציא אחרים בברפת-המזון, דמה קאמא לן בסימן קפה סעיף ב דלכתחלה צריך להשמיע לאזנו, ואם בן אף דשומע כעונה, מכל מקום הם לא צריפא מדידה בעצמו, ונשארו אצלם הברכות דברור לבר בלא שמיעה לאזניהם²⁶. אחר-כך מצאית בחדושי רבי ג' עיקבא איג'ר שכתב גס'רן קעין זה לענין שאין בראי שיהיה שליח צבור לכתחלה גס'רן משעם זה, עין שם. והנה בזמן שהיו המזמנים מוציאין בברפת-המזון בודאי דהכי הוא, אף כהיום שאין מוציאין בברפת-המזון כלל וכל אחד מברך לעצמו, והמזמון אומר רק עברו' לבדי, אפשר דיש להקל בזה שיהיה הוא אף מזמון לכתחלה, ולא דמי לתפלה, אף דבזמננו נמי כל אחד מברך לעצמו, מכל מקום הלא מה שחזרו ומתפלל השליח-צבור אף שכתב התפלה בעצמו מקום הוא מפני שתקנת חז"ל לא ינה ממקומה, מה שאין כן הקא שהעונים שאומרים ברוך שאכלנו וכו' הלא משמיעים לאזניהם, ומה אכפת לן אם מי שאומר עברו' אינו יכול להשמיע לאזנו, וצריך עיון:

* שאכלו באחד וכו'. עין במשנה ברורה. והנה בשלחן-ערוך לא זכר כלל אם מיני שהשנים היו נחוצים לצאת, ואז חייב בעל-כרחו האחד להפסיק להם מסעודתו, או אפלו קשאנים נחוצים גס'רן צריך מדינת הפסיק להם קשה ורצים לברך ברפת-המזון. אכן מדסיס השלחן-ערוך לכסוף וכתב: אף הוא אינו רשאי לברך לצאת לשוק וכו', וזה מיני באינו נחזין לילך לדרך דוקא, פמבאר בדברי בית-יוסף לחרן שיתת רב האי גאון ומקל להאחד לצאת דמ"י בנחזין, ומסתמא הרישא נמי מיני באפן זה, ואפלו הכי אחד מפסיק לשנים בעל-כרחו (אם לא דגימא דהבית-יוסף פתב זה רק לחרן דברי רב האי גאון, אכל לרשב"א אפשר דכתיבא גונא נמי לא פסיקא לה להקל, וכאשר באמת מפקפק הב"ח מאד בקלא זו, והמתחבר שהעתיק לשון הרשב"א אפשר דאף בכהאי גונא אסור, ולפי זה לא מיני

א (א) שאכלו באחד וכו'. רוצה לומר, (ב) מפסיק על-כרחו. רוצה לומר, שאין הדבר מליי לאכל באחד, וגמרו שנים מהם תחלה ורוצים לברך ברפת-המזון: (ב) מפסיק על-כרחו. רוצה לומר, שאין הדבר מליי ברצונו אם רוצה להפסיק מסעודתו ולענות, אלא מן הדין מחייב לזה, בין שהם רבים נגדו אין צריכים להמתין עליו:

שער הציור

(ג) עין בבית-יוסף בשם הריב"ש ובמאמר-מדכי ובברכ"י יוסף: (ד) מגן-אברהם, וכן הסכים הברכ"י יוסף בדעת מחבר, עין שם: (ט) מגן-אברהם וש"א: (טז) מגן-אברהם וש"א, דלא כפ"ח ועלת-תמיד, ועין במשנת-יעקב חלק א' בענין סימן לט שגם הוא הסכים בן: (י) הנה נשאלו כדי שביעה דאז חייבן הוא מן התורה: (יא) מגן-אברהם: (יב) דזמון לרב הפוסקים הוא מדרבנן²², עין בחדושי הרשב"א והרא"ה פרק ג' שאכלו: (כ) אחרונים: (כא) אחרונים: (כב) רשב"א והובא בבית-יוסף סימן נה: (ב) עין לעיל בסימן קצג במשנה ברורה סעיף-קטן יט:

הלכות פְּרֵכַת הַמְּזוּזִין סִימָן קצה קצו

המשך מעמוד 198

שבאה על אכילת כזית לא יברך, משום שעבר איסור באכילתו. וראה מה שכתבנו לקמן סי' רד ס"ק מז.

וכן לענין מי שאכל פת בלא נטילת ידים, הביא הגרש"ז איערבך (חידושים למסכת ברכות מה, א) בשם ספר לב חיים (סי' ב), שאין ברכתו חשובה כברכה על אכילת איסור, ואף יש לענות עליה 'אמן', הואיל ואכילת פת פחות מכזית פטורה מנטילה. אולם הגרש"ז איערבך (שם) כתב שיש לעיין בדבר, שהרי כיון שהיה בדעתו לאכול שיעור כזית מן הפת, נתחייב בנטילת ידים כבר מתחילת אכילתו.

[משנ"ב ס"ק ד]

אם גָּנַב אוּ גָּזַל חֲטִיטִים וְיִטְחֵן וְאֶפְסָן⁶.

(6) ואם גזל חטטים ולאחר יאוש מוכרן לאחר, כתב לקמן (סי' תנד ס"ק ז) לענין מצה גזולה, שאותו אחר מותר לברך עליה, משום שלא הגיע לידיו באיסור, ולעיל (סי' יא ס"ק ל) לענין ציצית הביא את דעת הפמ"ג בשם הלבוש הט"ז והגר"א שמחמירים שלא יברך עליהם. וראה עוד מה שכתבנו בזה לקמן סי' תנד שם, וסי' תרמט ס"ק ו.

הדבר שעליו קובע את הסעודה, אין מומנים עליו, אבל אם אכל פת של היתר ועמו אכל בשוגג ליפתן של איסור, או שאכל, בשוגג איזה דבר של איסור בתוך סעודתו, מומנים עליו.

(5) ומטעם זה כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רט) שהאוכל מאכל המסוכן לבריאותו, אסור לו לברך עליו, משום שגובר עבירה באכילתו, שהרי 'וחי בהם' כתיב. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' תעב ס"ק לה) לענין מי שסכנה בשבילו לשתות ארבע כוסות או לאכול מצה ומרור, ומכניס עצמו לסכנה כדי לקיים המצוה, שדעת מהר"י אסאד שהוא מצוה הבאה בעבירה, ויש אומרים שאין זה מצוה אלא עבירה בלבד. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' תקפט ס"ק א.

אכן, חולה סוכרת האוכל עוגה שיש באכילת כזית ממנה כדי להזיק לבריאותו, דעת הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד ברכות לו, א) שיברך ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, מאחר ומסתבר שהפירור הראשון שאוכל אינו מסכנו, אין איסור באכילתו, ורק לענין ברכה אחרונה

הלכות פְּרֵכַת הַמְּזוּזִין סִימָן קצו

המשך מעמוד 200

שכתב השו"ע הרב (שם ס"א) בזה.

[משנ"ב ס"ק י]

הַיְגוּ שֶׁשְׁבַל זֶדֶק בְּהַצִּיר, וּבִין פְּלִים הֵנָּה רַק פְּנִיָּת, אֶפְלוּ הָבִי מְצֻרָה¹⁴.

(14) וכן בפירוש עם מימיהם שאוכלים בקינח סעודה, דעת הגר"ז פישר (זימון כהלכות עמו' ט) שמצטרפים המים עם הפירות להשלים שיעור כזית.

(13) ואף שכתב השו"ע לעיל (סי' קצד ס"א) שמי ששכח וברך ברכת המזון יכול להצטרף לזימון. כתב המג"א (ס"ק ד) ששם מצטרף כיון שעל כל פנים אכל לחם. ודבריו מתבארים בדברי המשגיב לעיל (סי' קצד ס"ק ב) שהאוכל לחם מחויב בזימון אלא שאין לו תקנה כיון שכבר בירך ואין זימון למפרע, לכן גם לאחר שברך לא נסתלק חיובו ויכול להצטרף, מה שאין כן באוכל ירק אף שיכול להצטרף מ"מ אינו מחויב בזימון, ולכן כשברך נסתלק ממנו חיוב הזימון לגמרי ואינו יכול להצטרף. וכעין זה ביאר הפמ"ג (סי' קצד א"א ס"ק א). וראה עוד מה

הלכות פְּרֵכַת הַמְּזוּזִין סִימָן קצט ר

המשך מעמוד קג

שנקט החו"א (או"ח סי' כט), שלפי זה אם אצל העושה נחשב מעשה בדיעבד, אין שייך שישתנה ויהיה אצל השומע יותר מזה. אבל אם ננקט כדעת הבית הלוי (סוף הקונטרס על חנוכה) שעצם השמיעה היא קיום המצוה ונחשב כאילו אמר בעצמו, הרי אצלו אין חיסרון של השמיעה לאוניו, ואין מוזק לו שאצל המתציא יש חיסרון בזה.

[משנ"ב ס"ק ל]

וְצִין לְעִיל בְּסִימָן נָה סְעִיף יב בְּבֹאוֹר הַלְּקָה²⁷.

(27) שם (ד"ה מנודה) כתב, שאם היה מנודה לא בגלל עבירה אלא רק בשביל ממון, מותר להצטרף עמו לכל דבר שבקדושה, אבל אם מנודה מחמת שעבר על גזירת הציבור אינו מצטרף לזימון.

מהגמ' (ברכות טו, ב) שלשית ר' יהודה שהקורא ולא השמיע לאונו יצא בדיעבד אך לא לכתחילה, גם האחרים השומעים ממנו אינם יוצאים אלא בדיעבד. ובמאסף אהל תורה (ח"א בהשמטות) הביא בשם הגר"מ אטלס שהקשה על זה, מדוע לא יצא השומע לכתחילה הואיל והוא עצמו שומע באוניו, ואין מוזק לו מה שהשמיע אינו שומע. ותירץ הגר"מ אלחנן ווסרמן (שם) על פי הירושלמי, שכשאצל המתציא מעשה המצוה הוא מעשה של דיעבד, ממילא גם אצל היתא ממנו אינו אלא מעשה מצוה של דיעבד.

וכתב על זה הגר"י קניבסקי, שכל זה מסתבר רק אם ענין שומע כעונה הוא שמעשה חבירו שעושה בעד פוטר אותו כעין שליחות, וכמו

הלכות פְּרֵכַת הַפְּרוֹת

המשך מעמוד קה

(8) אמנם לקמן (סי' ערב ס"ק כב) כתב, שיש מחמירים שאינו נקרא יין עד שיהיה תוסס שלשה ימים אחרי בישול הצימוקים.

הלכה הע' 81) שמסתבר שנחשב כמים בלבד, ולכן ברכתם 'שהכל' אף שהם יצאו מהענבים.